

"ΒΑΣΙΚΕΣ ΘΕΣΕΙΣ ΣΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΧΡΗΣΗΣ ΕΞΑΡΤΗΤΙΚΩΝ ΟΥΣΙΩΝ"

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΗ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ
ΓΙΑ ΤΑ ΝΑΡΚΩΤΙΚΑ
3, 4, 5, Μαρτίου ΣΤΑΔΙΟ ΕΙΡΗΝΗΣ ΚΑΙ ΦΙΛΙΑΣ, ΑΘΗΝΑ

Φ. ΖΑΦΕΙΡΙΔΗΣ

Ψυχίατρος

Στην παρουσίαση αυτή που βασίζεται στην εισήγηση του κ. Ζαφειρίδη στην Πανελλήνια Ενημερωτική Συνάντηση για τα ναρκωτικά, καταγράφεται η έκταση του προβλήματος και προτείνονται τρόποι αντιμετώπισης.

Α. - ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ

"Η χρήση σκληρών ναρκωτικών παρουσιάστηκε στην Ελλάδα τα τελευταία 5 χρόνια, σαν συνέπεια της βιομηχανικής ανάπτυξης και των συνεπακόλουθων της.

Εκτιμώντας τη μεταβατική φάση στην οποία βρίσκεται αυτή τη στιγμή η ελληνική κοινωνία υπολογίζουμε σε μια ταχύτατη εξάπλωση του φαινομένου. Η απεικοδόμηση των παραδοσιακών δομών και παράλληλα η έλλειψη νέων που θα τις αναπληρώσουν σταδιακά, η μαζική εισαγωγή από τη Δύση ενός άκρατου καταναλωτισμού και προτύπων ζωής ξένων προς την ελληνική κουλτούρα, αποτελούν παράγοντες που ενισχύουν την ταχύτατη εξάπλωση της χρήσης των ναρκωτικών ουσιών".

Αυτή η παράγραφος που μόλις ακούσατε είναι από την εισήγηση της ΙΘΑΚΗΣ στο 14ο Παγκόσμιο Συνέδριο για την θεραπεία και πρόληψη της τοξικομανίας, που έγινε εδώ στην Αθήνα και Ανοιξη του 1984. Σήμερα, παρά το γεγονός ότι δεν έχει κλείσει καλά - καλά η πενταετία από τότε, είμαστε στη δυσάρεστη θέση να επιβεβαιώσουμε τις προβλέψεις μας.

Μπορεί κανείς με απόλυτη βεβαιότητα να πει ότι ο αριθμός των εξαρτημένων ατόμων, τόσο από νόμιμες όσο και από παράνομες ναρκωτικές ουσίες έχει υπερδιπλασιαστεί μέσα στην τελευταία πενταετία. Ιδιαίτερα θα πρέπει να τονιστεί η ταχύτητα της αύξησης κατάχρησης σκληρών αλκοολούχων ποτών καθώς και ηρεμιστικών που αποδεικνύεται από πολλούς έμμεσους δείκτες. Με βάση τον ετήσιο αριθμό θανάτων και τον διεθνή εμπειρικό κανόνα του 1% υπολογίζουμε ότι αυτή τη στιγμή στην Ελλάδα θα πρέπει να υπάρχουν περίπου 8.000 χρήστες ηρωΐνης και άλλων οπιοϋχων σκευασμάτων και περίπου 25.000 χρήστες των λεγομένων μαλακών ναρκωτικών, αφού είναι γνωστό ότι στον 1 χρήστη σκληρών ναρκωτικών αντιστοιχούν 3 περίπου χρήστες

μαλακών ναρκωτικών.

Στην Ευρώπη ο αριθμός των εξαρτημένων από ηρωΐνη φαίνεται να έχει περάσει το 1.500.000, ενώ οι θάνατοι από τις επιπλοκές του αλκοολισμού έχουν πολλαπλασιαστεί τα τελευταία χρόνια. Στην Αμερική ο συνολικός αριθμός των εξαρτημένων από ηρωΐνη, μεθαδόνη, κοκαΐνη και κρακ, έχει ξεπεράσει τα 2% του πληθυσμού.

Νομίζω ότι αυτά τα λίγα στοιχεία αρκούν για να μας καταδείξουν τις διαστάσεις του προβλήματος. Ένα πρόβλημα που έχει αναχθεί στο υπ' αριθμόν 1 πρόβλημα για τις σύγχρονες κοινωνίες.

Η ανάπτυξη της σύγχρονης βιομηχανικής κοινωνίας συμβαδίζει με την ανάπτυξη του προβλήματος που λέγεται "κατάχρηση φαρμακευτικών ουσιών" και αυτό δεν αποτελεί βέβαια τυχαίο γεγονός. Η επίλυση μιας σειράς απλών βιοποριστικών προβλημάτων, η αποξένωση, η μοναξιά των μεγαλουπόλεων, η εντατικοποίηση της εργασίας, το στρες και ο ανταγωνισμός που επιβάλλουν οι σύγχρονοι ρυθμοί ανάπτυξης, καθώς επίσης η ψευδαίσθηση της κατάκτησης της ευτυχίας μέσα από την συσσώρευση του χρήματος, φαίνεται να είναι μερικές από τις συνιστώσες της αιτιολογίας του προβλήματος.

Στις αρχές του 19ου αιώνα υπήρχαν στην Αμερική αρκετές χιλιάδες οπιομανών. Κατά το 1832 παράχθηκε το εκχύλισμα του οπίου που ονομάστηκε κωδεΐνη. Χρησιμοποιήθηκε σαν φάρμακο ενάντια στον βήχα, τους πόνους και την εξάρτηση από όπιο.

Το 1856 κυκλοφόρησε η ενέσιμη μορφίνη που χρησιμοποιήθηκε σαν ισχυρό φάρμακο για τον σωματικό πόνο. Λίγο αργότερα κάνει την εμφάνιση της η κοκαΐνη που για κάποιο διάστημα χρησιμοποιήθηκε στην θεραπεία των εξαρτημένων από μορφίνη και κωδεΐνη.

Γύρω στα 1900 υπήρχαν στην Αμερική αρκετά έντονα τα σημάδια ενός κοινωνικού προβλήματος που αποτελούσαν οι δεκάδες χιλιάδων τοξικομανών εξαρτημένων από το όπιο, τα παράγωγά του και την κοκαΐνη. Η Αμερικανική κοινωνία δεν είχε αντιληφθεί ακόμα μέσα σε ποιόν φαύλο κύκλο είχε αρχίσει να εμπλέκεται. Προέβλεπε με ελπίδα και περίμενε την λύση του προβλήματος μέσα από την τεχνολογική και βιομηχανική επέκταση. Τις ελπίδες για μια εύκολη και αποτελεσματική λύση αναλαμβάνει να ικανοποιήσει στα 1898 η φίρμα BAYER. Παρουσιάζει με υπερηφάνεια το τελευταίο της επίτευγμα που λέγεται ηρωΐνη. Αυτό ήταν φάρμακο για κάθε πρόβλημα του σύγχρονου ανθρώπου. Κυκλοφορεί ελεύθερο διαφημίζεται με μεγάλες αφίσσες από την BAYER και ανάμεσα στα άλλα θεραπεύει τάχα την εξάρτηση από μορφίνη, κωδεΐνη και κοκαΐνη. Καμμία απολύτως αμφισβήτηση δεν υπήρξε στην πρόταση της BAYER. Αλλωστε τα οικολογικά κινήματα αμφισβήτησης της αλόγιστης εκβιομηχάνισης και υπερκατανάλωσης εμφανίστηκαν πολύ αργότερα.

Στα 1914 υπήρχαν στις ΗΠΑ πάνω από 200.000 ηρωϊνομανείς. Παρ' όλα αυτά οι οπαδοί της άποψης ότι ψυχολογικά και κοινωνικά αδιέξοδα σαν το πρόβλημα της εξάρτησης μπορούν να λυθούν μέσα σε βιομηχανικά εργαστήρια δεν αποθαρρύνθηκαν.

Το 1943 η φίρμα HOECHST της Δυτικής Γερμανίας παρήγαγε το συνθετικό παράγωγο του οπίου που ονομάστηκε μεθαδόνη.

Το 1967 η Αμερικανική κυβέρνηση υιοθέτησε και εφάρμοσε τα λεγόμενα προγράμματα "Υποκατάστασης με μεδανόνη". Η ουσία αυτή έχει την ίδια ακριβώς φαρμακευτική δράση με την ηρωΐνη. Διαφέρει όμως απ' αυτήν στη διάρκεια δράσης και στο γεγονός ότι η λήψη γίνεται από το στόμα. Σύμφωνα με τους εμπνευστές των προγραμμάτων αυτών, το ναρκωτικό μεθαδόνη χορηγείται ελεύθερα από ειδικά κέντρα σε καθημερινή

βάση, ενώ με σταδιακή ελάττωση της χορηγούμενης δόσης επρόκειτο τάχα να θεραπευτούν οριστικά οι εξαρτημένοι από ηρωΐνη.

Η υπόθεση της θεραπείας της εξάρτησης από ηρωΐνη με μεθαδόνη δεν επιβεβαιώθηκε στην πράξη. Κανείς από όσους ήταν γραμμένοι στα προγράμματα μεθαδόνης δεν δεχόταν την βαθμιαία ελάττωση της δόσης του. Παράλληλα το μεγαλύτερο ποσοστό απ' αυτούς μας αναφέρει σε μια μεγάλη εργασία του ο CHAPPEL στα 1974, πήγαιναν πάλι στη μαύρη αγορά το βράδυ και αγόραζαν ηρωΐνη. Εξάλλου στην Αμερικανική αγορά μπήκαν τα τελευταία χρόνια καινούργιες ναρκωτικές ουσίες σε ευρεία χρήση όπως κοκαΐνη και κρακ, και έτσι η υπόθεση της θεραπείας του προβλήματος των ναρκωτικών με την μεθαδόνη έληξε οριστικά. Η αποτυχία της προσπάθειας με μεθαδόνη έδειξε πόσο απλοϊκή και λαθεμένη είναι η φαρμακευτική αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων.

Εκτός όμως από την ιατροφαρμακευτική προσπάθεια απέτυχαν στον περιορισμό της εξάπλωσης της χρήσης των ναρκωτικών και η αστυνομική καταστολή και η νομοθετική αντιμετώπιση. Πολλές χώρες προσπάθησαν να αντιμετωπίσουν την κατάσταση εκσυγχρονίζοντας την νομοθεσία τους και την αστυνομική τους οργάνωση. Αυξήθηκαν οι ποινές των εμπόρων και εφοδιάστηκαν οι αστυνομικές αρχές με τα τελειότερα σύγχρονα μέσα, πουθενά όμως δεν φαίνεται κάποια αποτελεσματικότητα ανάλογη της προσπάθειας. Η ζήτηση συνεχίζει να αυξάνει, ο αριθμός των εμπόρων του λευκού θανάτου συνεχίζει να αυξάνει.

Διάκριση σκληρών και μαλακών ναρκωτικών επιχειρήθηκε επίσης σε μια σειρά από χώρες, σε μια προσπάθεια αντιμετώπισης της εξάπλωσης της χρήσης.

Και παρ' όλο που η νομοθετική διάκριση ανάλογα με την ιατρική επικινδυνότητα αποτελεί ίσως μια έντιμη νομική διευθέτηση, γιατί δεν μπορεί π.χ. να ποινικοποιείς την απλή χρήση του χασίς όταν την ίδια στιγμή αφήνεις και κυκλοφορούν ελεύθερα μια σειρά από φαρμακευτικά σκευάσματα και το αλκοόλ, που η ιατρική τους επικινδυνότητα είναι αποδεδειγμένα μεγαλύτερη, - δεν παρατηρήθηκε καμμία ουσιαστική μείωση στους δείκτες εξάπλωσης της κατάχρησης ναρκωτικών ουσιών.

Είναι σαφές ότι ούτε η ιατροφαρμακευτική θεραπεία, ούτε η αστυνομική καταστολή, ούτε η νομοθετική ρύθμιση απέδωσαν ουσιαστικά αποτελέσματα στην αντιμετώπιση του προβλήματος της εξάπλωσης της χρήσης των ναρκωτικών ουσιών. Ίσως στην προσέγγιση των πραγματικών αιτιών του προβλήματος μας βοηθά η απάντηση που με αφοπλιστική αφέλεια έδωσε ένας αγρότης - καλλιεργητής οπίου του Νεπάλ στην ερώτηση δημοσιογράφου, σε ένα ντοκυμαντέρ που προ καιρού είχε προβάλει η Γαλλική τηλεόραση: Στην ερώτηση του Δυτικού δημοσιογράφου γιατί συνεχίζει να καλλιεργεί το όπιο ενώ ξέρει ότι απ' αυτό πεθαίνουν χιλιάδες παιδιά στη Δύση απάντησε: Μήπως και σεις δεν ξέρετε ότι με τις βόμβες που παράγετε σκοτώνεται τα δικά μας τα παιδιά; Γιατί συνεχίζετε λοιπόν και τις παράγετε; Νομίζω ότι αν αναλύσουμε την απάντηση του θα μπορέσουμε να βούμε απάντηση σ' αυτό το τεράστιο ΓΙΑΤΙ που ορθώνεται σήμερα από χιλιάδες οικογένειες που έχασαν τα αγαπημένα τους πρόσωπα από κατάχρηση ναρκωτικών ουσιών, τα εκατομμύρια των ανθρώπων που βλέπουν αυτή τη στιγμή τα αγαπημένα τους παιδιά να ακολουθούν την πορεία του αργού θανάτου, στα εκατομμύρια των ευαισθητοποιημένων ανθρώπων της Δύσης και της Ανατολής που αυτή τη στιγμή αγωνιούν για το μέλλον των παιδιών τους και για το μέλλον της ανθρωπότητας. Η απάντηση που ξεσκέπασε την υπόκρισία μας αλλά πιο πολύ ακόμα ξεσκέπασε την κρίση των αξιών και των οραμάτων που διέρχεται αυτή τη στιγμή η Δυτική κοινωνία. Μια κρίση βαθειά ιδεολογική. Τοποθετεί ακόμα το ερώτημα ποιός

έμαθε αυτόν τον φτωχό αγρότη του Νεπάλ ότι το κέρδος είναι μια αξία πιο ισχυρή από οποιαδήποτε ηθική; ποιός του δημιούργησε την ανάγκη για περισσότερα καταναλωτικά αγαθά που ίσως δεν του είναι, πραγματικά αναγκαία για να νοιώσει πιο ευτυχισμένος; Φοβάμαι ότι ο δυτικός πολιτισμός δεν θα μπορέσει ποτέ να αντιμετωπίσει το πρόβλημα της εξάπλωσης των ναρκωτικών αν δεν φτάσει να είναι σε θέση να αντιμετωπίζει το αφελές ερώτημα του Ασιάτη αγρότη από το Νεπάλ. Φοβάμαι δηλαδή ότι παρά το γεγονός ότι τα ναρκωτικά παράγονται σε μακρινές χώρες της Νότιας Αμερικής και της Απω Ανατολής το πρόβλημα δεν βρίσκεται εκεί αλλά βρίσκεται μέσα στις δικές μας κοινωνίες, μέσα στη προσωπική μας στάση. Το πρόβλημα βρίσκεται μέσα μας, γύρω μας, πολύ κοντά μας και αν θέλουμε να κάνουμε κάτι γι' αυτό, θα πρέπει κάθε μέρα να αναρωτιόμαστε, πόσο ειλικρινείς και τίμιοι είμαστε με αυτά που υποτίθετε ότι πιστεύουμε, πόσο συμβαδίζουν οι λόγοι με τις πράξεις μας, πόσο ξεκάθαρα είναι τα μηνύματα που δίνουμε στη νέα γενιά της Δύσης και στους ανθρώπους του τρίτου κόσμου, που υποτίθεται ότι τους εξάγουμε τον πολιτισμό μας.

B. - ΒΑΣΙΚΕΣ ΘΕΣΕΙΣ ΠΑΝΩ ΣΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΕΞΑΡΤΗΣΗΣ

Δεν θα ήθελα να σας κουράσω άλλο, νομίζω ότι πολλά θα μπορέσουμε να συζητήσουμε στην κουβέντα που θα ακολουθήσει. Νομίζω όμως ότι είναι πολύ σημαντικό να σας κοινοποιήσω κάποιες βασικές θέσεις γύρω από το πρόβλημα της εξάρτησης από φαρμακευτικές ουσίες, και να σας διευκρινίσω ότι θεωρώ πάρα πολύ σπουδαία την διατύπωση αυτών των θέσεων γιατί καταναλώσαμε ένα πολύ μεγάλο κομμάτι της ζωής μας ασχολούμενοι με το πρόβλημα και την αντιμετώπισή του τόσο εγώ όσο και οι συνεργάτες. Τις θέσεις αυτές τις βγάλαμε μέσα από την καθημερινή μας πείρα και επαφή με χιλιάδες οικογένειες εξαρτημένων ατόμων και εκατοντάδες χρήστες ναρκωτικών ουσιών. Θεωρώ ακόμα απαραίτητη την διατύπωση αυτών των θέσεων γιατί ανατρέπουν πολλούς μύθους που συνειδητά ή ασυνείδητα διασπείρουν αυτόχρηστοι περί τα ναρκωτικά ειδικοί που εμφανίστηκαν τα τελευταία χρόνια και στην Ελλάδα. Λυπούμαστε ειλικρινά γιατί η παραπληροφόρηση και η ανευθυνότητα όταν υπάρχουν στο συγκεκριμένο πρόβλημα που εξετάζουμε σήμερα καστίζουν ανθρώπινες ζωές.

1. - Η υπόθεση της αντιμετώπισης της εξάπλωσης των ναρκωτικών δεν είναι υπόθεση των ειδικών ψυχιάτρων και ψυχολόγων. Είναι θέμα του κάθε υπεύθυνου πολίτη και κύριο χαρακτηριστικό που θα πρέπει να έχουν τα στελέχη της ενημέρωσης είναι η σωστή και ολοκληρωμένη εκπαίδευση τους πάνω στην αντιμετώπιση του συγκεκριμένου προβλήματος.

2. - Το πρόβλημα των ναρκωτικών δεν υπάρχει επειδή υπάρχουν οι ναρκωτικές ουσίες. Υπάρχει γιατί υπάρχουν δομές που παράγουν ευάλωτα άτομα.

3. - Ο χρήστης δεν είναι άρρωστος με την ιατρική έννοια του όρου. Υπάρχουν βέβαια παράγοντες προδιαθετικοί, υπάρχουν βέβαια παράγοντες που προδιαγράφουν την εξέλιξη του, όπως τα παιδικά του χρόνια η συναισθηματική του πληρότητα κ.λ.π., προδιαγραφές βέβαια για τις οποίες δεν ευθύνεται ο ίδιος. Από την στιγμή όμως που θα γίνει χρήστης και μετά θα πρέπει να του αποδώσουμε αρκετές ευθύνες για τον τρόπο με τον οποίο διαχειρίζεται το πρόβλημά του. Δεν μπορούμε δηλαδή να δώσουμε ελαφρυντικά για κάθε έγκλημα που διαπράττει ο κάθε χρήστης. Αντιμετωπίζουμε τον χρήστη σαν ένα άτομο με προβλήματα και με επιπλέον ένα μεγάλο πρόβλημα το πρόβλημα της εξάρτησης αλλά όχι σαν άτομο προβληματικό, με την ψυχιατρική έννοια

του όρου.

4. - Πολλοί είναι αυτοί που πιστεύουν ότι την εξάπλωση των ναρκωτικών προκαλεί η νομοθετική τους καταστολή. Ξέρουν άραγε οι υποστηρικτές των απόψεων αυτών ότι απ' τα 1898 έως τα 1914 η ηρωΐνη κυκλοφορούσε ελεύθερη και πουλιόταν ακόμα και στα περίπτερα; Γνωρίζουν άραγε ότι σ' αυτό το διάστημα της ελεύθερης διακίνησης της εξαρτημένοι από ηρωΐνη ξεπέρασαν τον αριθμό των 200.000 στην Αμερική;

5. - Μιά άλλη μερίδα θέλει να πιστεύει ότι το πρόβλημα θα λυθεί με καλά οργανωμένη αστυνομική καταστολή. Με την σύλληψη των εμπόρων και την θανατική τους καταδίκη. Δεν γνωρίζουν όμως ότι η διεθνής εμπειρία και στον τομέα αυτό είναι αρνητική. Εκεί που εφαρμόστηκε η θανατική ποινή δεν έπαψαν να κυκλοφορούν οι απαγορευμένες ναρκωτικές ουσίες αλλά απλούστατα ανέβηκε η τιμή τους αφού το ρίσκο που έπρεπε να πάρει ο νέος έμπορας ήταν υψηλότερο. Δεν γνωρίζουν ίσως ακόμα ότι σε χώρες όπως επί παραδείγματι η Τσεχοσλοβακία που δεν υπάρχει εργαστήριο ηρωΐνης και δεν κυκλοφορούσε μέχρι πριν από κάμποσα χρόνια απ' όσα ξέρω η ηρωΐνη οι νέοι με προβλήματα κατέφευγαν σε αυτόσχεδια σκευάσματα "χαρμάνια" όπως τα ονόμαζαν στην γλώσσα τους εξαντλώντας όλην την επινοητικότητα τους;

6. - Η θεραπεία αποτελεί διαδικασία μάθησης νέων δεξιοτήτων και διαπροσωπικών ικανοτήτων. Είναι υπόθεση αλλαγής, προσωπικής ανάπτυξης. Με κανένα τρόπο δεν μπορεί να επιβληθεί. Στην Αμερική όπου δοκιμάστηκαν αρχές της δεκαετίας του 50 προγράμματα αναγκαστικής αποτοξίνωσης το ποσοστό επιτυχίας υπήρξε 0%.

7. - Το σωματικό στερητικό σύνδρομο δεν αποτέλεσε ποτέ σημαντικό πρόβλημα στη θεραπεία της εξάρτησης. Οι ίδιοι οι χρήστες αποτοξίνωνται σωματικά δέκα και είκοσι φορές τον χρόνο, "στανιάρουν" όπως λένε στην γλώσσα τους και αυτό το επιτυγχάνουν μόνοι τους ή με την βοήθεια κάποιων φίλων τους. Το πρόβλημα ήταν και θα είναι στο μέλλον αυτό που συνηθίζουμε να λέμε ψυχολογική απεξάρτηση. Η αλλαγή δηλαδή της νοοτροπίας τους, του τρόπου ζωής τους, η έξοδος απ' την παθητικότητα, η ανάληψη της ευθύνης της ζωής τους, με ένα δημιουργικό τρόπο που να τους ευχαριστεί τους ίδιους.

8. - Φορέας της θεραπευτικής πρότασης δεν θα πρέπει να είναι απ' ευθείας το κράτος και οι μηχανισμοί του. Τα Κρατικά Θεραπευτικά προγράμματα είναι καταδικασμένα να αναπαράγουν και να εκφράζουν την κατεστημένη ιδεολογία που ο χρήστης ναρκωτικών ουσιών έχει έμμεσα απορρίψει. Το κράτος θα πρέπει απλά να τα επιχορηγεί εάν τα κρίνει αξιόπιστα. Ενώ θα πρέπει να διαφυλάσσεται η ιδεολογική και φιλοσοφική αυτονομία της θεραπευτικής πρότασης.

9. - Οι θεραπευτικές κοινότητες δεν αποτελούν την συνολική απάντηση στο πρόβλημα της εξάρτησης. Μπορούν όμως να διαθέτουν τα εργαλεία και την τεχνογνωσία τους σε προγράμματα πρόληψης. Το πρόβλημα δεν θα λυθεί αν δεν υπάρξει ευαισθητοποίηση, ενεργοποίηση και συστράτευση του κάθε απλού πολίτη. Οι θεραπευτικές κοινότητες μπορούν να χρησιμοποιηθούν σαν βάσεις εξόρμησης για την ανατροπή της υπάρχουσας κουλτούρας της χρήσης ουσιών. Γιατί οι ίδιες αποτελούν μικροκαλλιέργειες προσωπικής και κοινωνικής ανάπτυξης και ανάτασης και υπηρετούν ευλαβικά το σύνθημα όχι στην φαρμακευτική καταστολή και κάλυψη των συναισθηματικών αναγκών του ανθρώπου, όχι στον εντοιχισμό των ονείρων και των ελπίδων του. Η ιδέα ενός κόσμου ελεύθερου από ναρκωτικά ελεύθερου από "πρέζες" και πρέζα μπορεί να ξεκινήσει μέσα από τις θεραπευτικές κοινότητες και να εξαπλωθεί σ' όλο τον κοινωνικό ιστό. Φορείς αυτής της ιδέας οι ίδιοι οι πρώην χρήστες που έχουν βιώσει στο έπαρκο

τα αρνητικά της κατάχρησης φαρμακευτικών ουσιών.

10. - Οι ρίζες του προβλήματος θα πρέπει να αναζητηθούν στις κοινωνικές δομές, τα ψυχολογικά αδιέξοδα, στην ποιότητα των οικογενειακών και διανθρώπινων σχέσεων, την ποιότητα της ζωής, στην υποβάθμιση και καταστροφή του φυσικού μας περιβάλλοντος, με λίγα λόγια στο ίδιο το αναπτυξιακό μας μοντέλο. Αυτό το αναπτυξιακό μοντέλο, που παθητικοποιεί συνεχώς το άτομο, που το μετατρέπει συνεχώς σε παθητικό δέκτη καταναλωτή, που απευθύνεται στα συναισθηματικά του αντανακλαστικά, όχι στα συναισθήματά του, που περιφρονώντας τις συναισθηματικές του ανάγκες του επέβαλλε την άποψη ότι ολοκληρωμένη είναι η ανθρώπινη ύπαρξη όχι όταν συλλογάζεται ελεύθερα και καλλιεργεί τις αξίες της, αλλά συσσωρεύοντας πλούτο και χρήμα, έδειξε πλέον τα όρια του.

Είναι τραγικό και λυπηρό μαζί. Οι χιλιάδες νέοι που αργοπεθαίνουν απ' τα ναρκωτικά, επειδή ακριβώς ασυνείδητα αρνούνται ή αν θέλετε δεν έχουν τα κατάλληλα εφόδια για να αντέξουν τον παράλογο και αντιανθρώπινο κόσμο που τους προτείνουμε, μας επιβάλλουν να προβληματιστούμε και να αναθεωρήσουμε τις επιλογές μας. Είναι η μόνη διέξοδος που έχουμε. Είναι η μόνη δυνατότητα να κτυπήσουμε το πρόβλημα στην ρίζα του. Αν δεν αλλάξουμε την πορεία μας τότε θα συνεχίζουμε να είμαστε ανήμποροι θεατές ενός δράματος που δεν υποδηλώνει μόνο τον βαθμό παρακμής του πολιτισμού μας αλλά μας χρεώνει με τεράστιες προσωπικές ευθύνες.
